

Bouwsteen ten behoeve van de VHR-opgave

Soorten van de Vogelrichtlijn¹ voor zover betrokken bij de instandhoudingsdoelstellingen voor Natura 2000-gebieden

A119 Porseleinhoen² *Porzana porzana*, broedvogel (*Versie oktober 2024*)

Deze bouwsteen richt zich op het Porseleinhoen in de hoedanigheid van broedvogel. In Nederland wordt vooral in laagveenmoerassen en in jonge rietvegetaties gebroed, soms ook in hoogvenen. Als pionier kan het Porseleinhoen gebieden met gunstige omstandigheden snel koloniseren en daar soms hoge dichtheden bereiken. Onder 'gunstige omstandigheden' worden allerlei mozaïekpatronen met lage vegetaties verstaan, afgewisseld door kleinschalig ondiep open water en kale plekken in de vegetatie. Daar wordt het voedsel bij elkaar gescharreld, dat vooral bestaat uit aquatische insecten(larven), slakken, jonge scheuten, wortels en zaden van waterplanten. Onze broedvogels arriveren vooral in april uit de Afrikaanse wintergebieden en zijn vooral de eerste weken na aankomst vocaal actief. Hoewel de zwiepende baltsroep ver draagt zijn ze als uitgesproken nachtvogel lastig te inventariseren. Vanaf augustus vertrekken onze broedvogels naar de winterkwartieren die waarschijnlijk in zuidelijk en oostelijk Afrika liggen. In Nederland broedt ongeveer 0,5% van de Europese (minus Russische) broedpopulatie.

I. Samenvatting

Landelijk doel³

Vigerend landelijk doel (zie doelendocument, ministerie van LNV 2006) <i>Uitbreiding omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor herstel van een populatie van ten minste 400 paren.</i>	400 paren
Voorstel nieuw landelijk doel voor 2050 <i>Behoud omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor herstel van een populatie van 225 paren, waarmee een gunstige Staat van Instandhouding wordt gerealiseerd.</i>	225 paren
Gunstige Referentiewaarde Populatie <i>Omvang populatie behorende bij de toestand waarin een populatie in ons land in een ecologisch 'gezonde' situatie verkeert (zie Vogel et al. 2021).</i>	225 paren
Huidige populatieomvang <i>Gemiddeld aantal broedparen in de periode 2015-2020.</i>	220 paren

Voorstel voor regionale opgave

Het aantal vogels per regio (provincies en rijkswateren) en de regionale opgaves voor 2050 zijn in tabel 1 weergegeven. Voor de provincies is dit exclusief het aandeel rijkswateren. In deze bouwsteen zijn de rijkswateren gedefinieerd als het voortouwgebied⁴ van Rijkswaterstaat (RWS). Het voorgestelde landelijke doel voor 2050 vormt het uitgangspunt voor de regionale opgaves. De opgave wordt verdeeld naar rato van het aandeel van de regio in de landelijke populatie, tenzij er redenen zijn om daar gemotiveerd van af te wijken. Dat kan door verschillen in regionale trends (makkelijker te realiseren in regio's waar de soort het beter doet), verschil in areaal potentieel leefgebied en/of de nabijheid van bronpopulaties voor herstel. Bij de Porseleinhoen liggen er relatief veel potenties bij het rivierenland, maar dit gebied is verdeeld over vier regio's. Om pragmatische redenen ligt het dus voor de hand om de resterende opgave te verdelen naar rato van het huidige aandeel van die regio in de landelijke populatie (tabel 1).

¹ Richtlijn 2009/147/EG van het Europees Parlement en de Raad van 30 november 2009 inzake het behoud van de vogelstand (PB 2010, L 20), zoals laatstelijk gewijzigd bij verordening (EU) nr. 2019/1010 van het Europees Parlement en de Raad van 5 juni 2019 (PB 2019, L 170).

² Genoemd in bijlage I van de Vogelrichtlijn. Voor Natura 2000-gebieden relevant als broedvogel.

³ Het vigerende landelijke doel is niet zonder meer te vergelijken met het voorgestelde nieuwe landelijke doel. Bij het voorgestelde nieuwe landelijke doel is gebruik gemaakt van sinds 2006 beschikbaar gekomen nieuwe gegevens en informatie, correcties en voortschrijdend inzicht m.b.t. de in Nederland aanwezige vogelpopulaties (zie ook van Kleunen et al. 2017a). Daarnaast zijn er verschillen in de systematiek om landelijke doelen te bepalen (ministerie van LNV 2006, Vogel et al. 2021).

⁴ Natura 2000-gebied waar RWS of een provincie voortouwnemer is. De rol van voortouwnemer is vooral die van eerst verantwoordelijke bij het opstellen van het beheerplan.

Tabel 1. Voorstel voor opgave (aantal paren) per regio (rijkswateren en provincies exclusief aandeel rijkswateren) van de populatie van het Porseleinhoen als broedvogel voor 2050. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS. Tevens weergegeven zijn de huidige populatieomvang, het procentueel aandeel in de Nederlandse broedpopulatie en de korte termijntrend. De trend heeft betrekking op de provincies inclusief de rijkswateren. De verdeling van het huidige aantal paren over de regio's is als vertrekpunt gehanteerd voor de regionale opgaves. ? = onvoldoende gegevens beschikbaar voor trendanalyse, n.b. = niet bepaald. Bij een onzekere trend is geen betrouwbare trendclassificatie mogelijk.

Regio	Huidige populatie (2014/15-2019/20)	Landelijk aandeel regio (2014/15-2019/20)	Trend (2008/09-2019/20)	Voorstel regionale opgave 2050
Friesland	40	18%	matige afname	41
Drenthe	40	18%	onzeker	41
Overijssel	30	14%	?	31
Groningen	20	9%	?	21
rijkswateren	20	9%	n.b.	21
Flevoland	15	7%	onzeker	16
Gelderland	15	7%	?	15
Noord-Holland	15	7%	?	15
Noord-Brabant	10	5%	?	10
Utrecht	5	2%	?	5
Zuid-Holland	5	2%	?	5
Zeeland	2	1%	?	2
Limburg	2	1%	?	2
Landelijk	220	100%	matige afname	225

Prioritering

Er is voor zover geen conflict met doelen voor habitattypen of leefgebieden van soorten. De opgave om het instandhoudingsdoel in Natura 2000-gebied Rijntakken te halen (omvang en kwaliteit leefgebied voor 40 paren, nu gemiddeld 12 paren) is een aandachtspunt, omdat de potenties daarvoor aanwezig zijn, waarmee een belangrijke stap gezet kan worden om de landelijke opgave te realiseren.

II. Inhoudelijke onderbouwing van de bouwsteen

1. Staat van Instandhouding (SvI)

De huidige SvI van het Porseleinhoen als broedvogel wordt als ‘zeer ongunstig’ beoordeeld:

Verspreidingsgebied	matig ongunstig
Populatie	zeer ongunstig
Leefgebied	matig ongunstig
Toekomstperspectief	zeer ongunstig
Staat van Instandhouding	zeer ongunstig

Het verspreidingsgebied heeft zich op de lange termijn (1975-2020) iets verruimd maar lijkt op de korte termijn weer te krimpen, waarmee dit aspect beoordeeld wordt als ‘matig ongunstig’. De lange termijntrend (1990-2020) wijst op een matige afname van meer dan 1% per jaar (tabel 2), waarbij het huidige aantal ook (iets) onder de Gunstige Referentiewaarde ligt (GRW, zie soortspecifieke onderbouwing hieronder en generieke uitleg box 1, figuur 1). Daarmee wordt het aspect populatie beoordeeld als ‘zeer ongunstig’. De omvang van het leefgebied is toereikend om de populatie overeenkomstig de gunstige referentie te herbergen. Buiten NO-Nederland worden meer broedgebieden prijsgegeven dan erbij komen, wat kan duiden op kwaliteitsverlies, met name door verdroging van natuurgebieden. Dit aspect wordt daarmee beoordeeld als ‘matig ongunstig’. Indien de korte termijntrend over de afgelopen 12 jaar wordt doorgetrokken, dan komt het gunstige populatieniveau verder buiten bereik. Tegelijkertijd worden er beheermaatregelen genomen waar het Porseleinhoen van kan profiteren, waaronder het tegengaan van de verdroging van veel potentiële leefgebieden. Of dit op een wijze gebeurt waarin de afname kan stoppen én eerder verlies kan worden goedge maakt is onzeker. Het toekomstperspectief wordt daarmee beoordeeld als ‘zeer ongunstig’. In 2006 werd de SvI van Porseleinhoen als ‘zeer ongunstig’ beoordeeld (ministerie van LNV 2006).

Nadere onderbouwing GRW⁵

De Porseleinhoen was bij de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn in 1980 (Directive Value, DV) een regelmatige broedvogel in Nederland en is daarmee geen ‘nieuwkomer’. De populatieomvang gedurende de periode rond de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn weerspiegelt een gunstig niveau: er was geen sprake van een langjarige consistente doorzettende afname rond de inwerkingtreding, de soort werd niet als ‘depleted’ beschouwd (zie box 1), hij stond niet op de eerste Rode Lijst voor vogels en de populatieomvang bevond zich boven de kritische populatiegrens van 40 paren. De DV is daarom bepalend voor de GRW. Uitgaande van de populatieomvang gedurende de periode rond de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn in 1980 wordt de GRW bepaald op 225 paren (gemiddelde periode 1978-1982).

Tabel 2. Informatie over de populatieomvang- en ontwikkelingen die betrokken is bij de beoordeling van de Staat van Instandhouding (SvI).

Aspecten kerngetallen SvI	Periode	Conclusie/output
Huidige populatieomvang	2015-2020	220 (120-360) paren
Beoordeling korte termijntrend	2009-2020	matige afname (-4,2% per jaar)
Beoordeling lange termijntrend	1990-2020	matige afname (-2,0% per jaar)
Gunstige Referentiewaarde Populatie	DV	225 paren

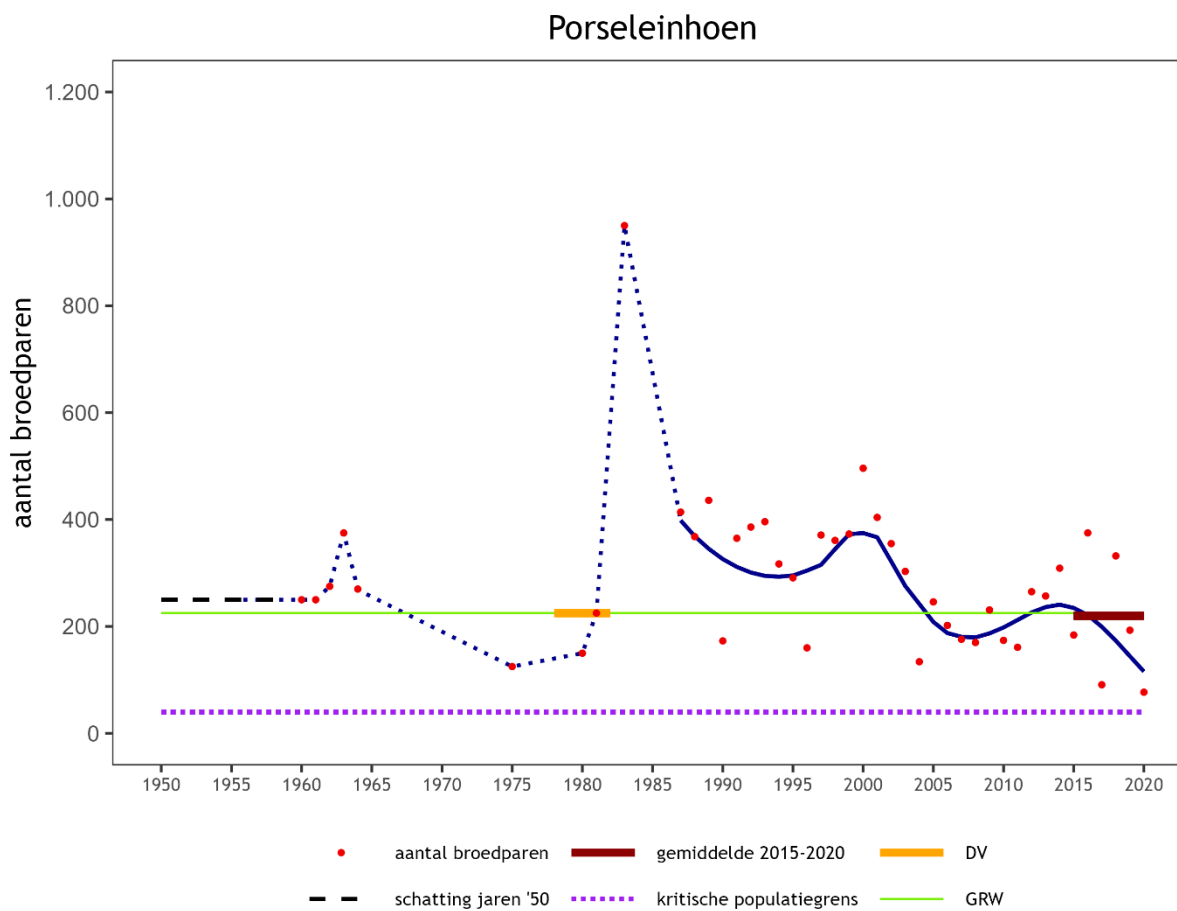
⁵ De te nemen stappen voor het bepalen van de GRW voor broedvogels worden in detail toegelicht in Vogel *et al.* (2021), waarbij het stroomschema in figuur 5.1 (bepaling GRW) en indien van toepassing figuur 5.2 (bepaling EGR) worden gevolgd. Zie ook de generieke uitleg in box 1 van deze bouwsteen.

Box 1. Wat is de GRW en hoe wordt die bepaald voor broedvogels?

Bij de methodiek voor het bepalen van de SvI (Vogel *et al.* 2021) is het voor de beoordeling van het aspect populatie nodig om de actuele populatieomvang te vergelijken met een Gunstige Referentiewaarde (GRW, ofwel *Favourable Reference Value* (FRV)). De GRW schetst de populatieomvang in een ecologische toestand van een populatie die gunstig is en is een objectieve, wetenschappelijk onderbouwde waarde. Bij de bepaling worden alleen ornithologisch-ecologische aspecten betrokken. De GRW voor de populatiegrootte is geen doel op zich maar wel een belangrijke pijler voor de bepaling van de vitaliteit van de populatie. Voor een gunstige SvI moeten echter ook andere aspecten (verspreidingsgebied, leefgebied en toekomstperspectief) op orde zijn. Bij het bepalen van de GRW voor de populatie worden voor broedvogels de hierna beschreven uitgangspunten gehanteerd.

- De Vogelrichtlijn bepaalt dat het niveau van de populatie ten tijde van de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn (1980), de *Directive Value* (DV), behouden moet blijven. Daarom wordt eerst gezien of de populatieomvang zich toen op een gunstig niveau bevond. Om te voorkomen dat de DV sterk wordt beïnvloed door piek- of daljaren wordt een gemiddelde over 5 jaar aangehouden: de periode 1978-1982. Als de populatie zich in die periode op een gunstig niveau bevond, is de GRW gelijk aan de DV.
- De DV was aantoonbaar ongunstig als er rond 1980 sprake was van een langjarige consistente doorzettende afname, de soort als ‘*depleted*’ werd beschouwd (sterk afgenomen voor 1980 en nog niet hersteld), de soort op de Rode Lijst van 1984 stond en/of de populatie kleiner was dan de kritische populatiegrens (zie uitleg laatste bullet). In die gevallen wordt gekeken naar een *Ecologisch Gunstige Referentie* (EGR). De EGR weerspiegelt de populatieomvang in een periode binnen de tijdsperiode 1950-heden waarin de ecologische omstandigheden voor de soort relatief gunstig waren (zie bullets hierna).
- Bij nogal wat soorten is sprake van een continue afname voorafgaand aan de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn (periode 1950-1980) en rond 1980 nog geen sprake van herstel. In die gevallen wordt als EGR een schatting over 1950-1959 aangehouden. De GRW is dan bepaald op 90% van die geschatte populatieomvang, om rekening te houden met de onzekerheden in de gegevens in deze periode.
- In de andere gevallen waarbij de DV als ongunstig wordt beschouwd wordt voor het bepalen van de EGR gekeken naar de lange termijn van 30 jaar vóór 1980, en de periode daarna, dus de tijdsperiode 1950-2020. Binnen deze periode wordt gezocht naar een periode van minimaal 10 jaar waarin de soort zich op een (relatief) stabiel en gunstig niveau bevond. Als er geen voldoende stabiele periode wordt gevonden, wordt gekeken of er een langdurige periode (30 jaar) zonder afname was. Indien ontwikkelingen in de EGR-periode passen in de natuurlijke populatieschommelingen (bijv. sterfte in strenge winters gevolgd door herstel) dan kan, ondanks deze fluctuaties, nog steeds gesproken worden van een stabiele periode. Wanneer de DV ongunstig was en de EGR te bepalen is, dan is de GRW gelijk aan de EGR.
- Wanneer de GRW wordt gebaseerd op een EGR die in een periode voor 1980 valt en onomkeerbare ontwikkelingen vóór de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn het leefgebied van een soort hebben verkleind, dan is de GRW naar beneden bijgesteld. Daarvan is sprake bij soorten van het boerenland; tussen 1950 en 1980 is 16% geschikt broedgebied verdwenen door bebouwing (inclusief infrastructuur).
- In sommige gevallen zijn zowel de EGR als de DV niet goed bruikbaar als GRW, bijvoorbeeld als de populatie zich in 1980 in een dalperiode bevond en er geen EGR te bepalen is, of omdat een soort zich recent gevestigd heeft. In het geval van recente (her)vestiging wordt het gemiddelde over de periode 2015-2020 genomen als GRW. Bij soorten met een ongunstig populatieniveau rond 1980 waarvoor de EGR niet te bepalen is, is teruggevallen op een kritische populatiegrens. Dit is een waarde waaronder de soort niet meer levensvatbaar in Nederland kan voortbestaan en dus de kans op verdwijnen zeer hoog is. Vanwege de onzekerheden rondom deze norm wordt deze zeer terughoudend toegepast.

Voor een nadere uitleg wordt verwezen naar Vogel *et al.* (2021).

Figuur 1. Overzicht van de waarden waarmee de ‘Gunstige Referentiewaarde’ (GRW) voor de populatie van de Porseleinhoen als broedvogel is bepaald. Weergegeven is het globale populatieverloop op basis van aantallen broedparen (rode punten). Voor periodes met jaarlijkse schattingen (enkele missende jaren uitgezonderd) is het populatieverloop weergegeven als een solide donkerblauwe lijn. In periodes waar geen jaarlijkse schattingen beschikbaar zijn, zijn de jaren met een bekende populatieomvang verbonden met een stippellijn. Periodiek vastgestelde populatiegroottes tijdens de jaren '50 worden weergegeven met een horizontaal gestreepte zwarte lijn die aangeeft welke periode de schatting beslaat (in de regel 1950-1959). Relevante waarden zijn aangeduid met gekleurde horizontale balkjes: Directive Value (DV, 1978-1982, oranje), populatieomvang in de laatste 6 jaar (2015-2020, donkerrood) en kritische populatiegrens (paarse stippellijn). De GRW zelf is weergegeven als lichtgroene horizontale lijn. Voor een verdere toelichting over de methodiek wordt verwezen naar box 1 en Vogel et al. (2021).

2. Landelijke opgave bij een gunstige Staat van Instandhouding (GSvI)

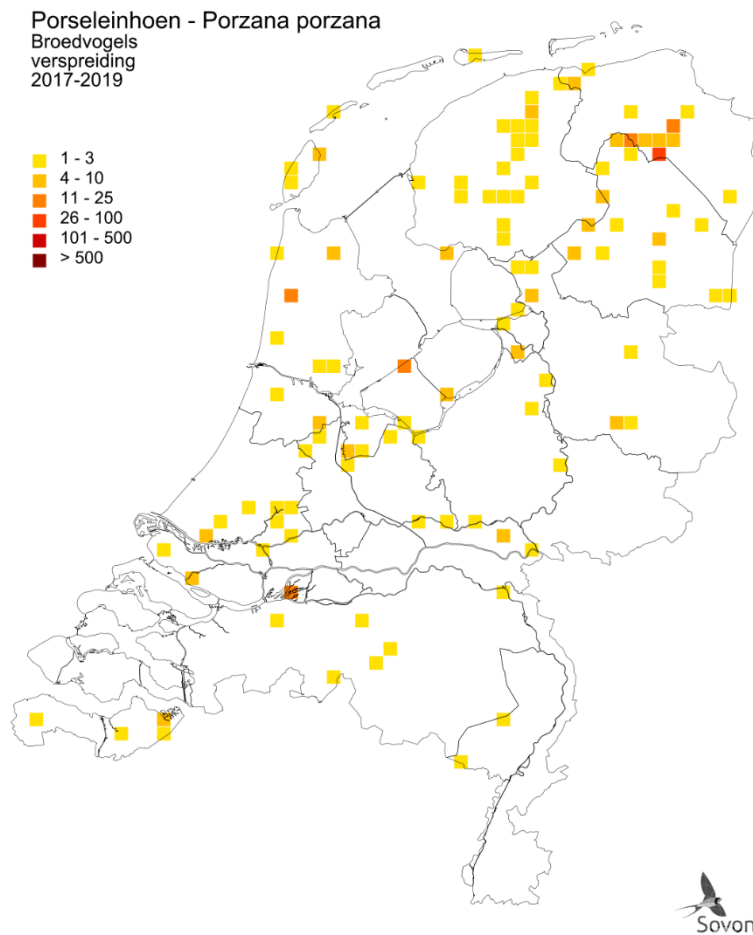
De populatieomvang overeenkomstig de GSvI bedraagt 225 paren. Afgezet tegen het huidige aantal in de periode 2015-2020 (gemiddeld 220 paren) betekent dit dat het gunstige populatieniveau binnen bereik is. De korte termijntrend wijst echter op een matige afname, zodat nadere maatregelen nodig zijn om deze ontwikkeling te keren.

III. Haalbaarheid

1. Beoordeling landelijke opgave

De populatieontwikkeling op de lange termijn kenmerkt zich door grote schommelingen van jaar tot jaar die de trendbeoordeling bemoeilijken. Daljaren en jaren met grote influxen bij gunstige omstandigheden (inundaties) wisselen elkaar af. Osieck & Hustings (1994) vermoedden een afname in de jaren zestig als gevolg van landschappelijke ontwikkelingen maar de meeste streekavifauna's ondersteunen dit niet. In het rivierengebied, voorheen een kerngebied (SOVON 1987), is het Porseleinhoen in ieder geval afgenomen. Omvangrijke influxen zoals in 1970, 1978, 1983 en 1987 (Bijlsma et al. 2001) komen daar

niet meer voor. Dit wordt geweten aan snellere afvoer van water in de uiterwaarden. Door het inslijten van het zomerbed van de rivier, wordt hoog water tegenwoordig minder lang vastgehouden dan vroeger (Kurstjens *et al.* 2020). Uit de overige belangrijke Nederlandse broedgebieden zijn eveneens opvallende fluctuaties bekend, gerelateerd aan locatiespecifieke omstandigheden, die zelden over het hele land synchroon verlopen. Zo leidden herinundaties van delen van de Oostvaardersplassen in 1991 en 1993 tot piekaantallen tot ca. 60 paren, tegen hooguit een kwart daarvan in de overige jaren (Beemster 1997). In de 21^e eeuw is gebleken dat het kunstmatig inunderen van voormalige agrarische gebieden met veel reliëf jarenlang geschikt broedgebied kan opleveren. Voorbeelden daarvan zijn het Houtwiel bij Veenhuizen, maar ook natuurontwikkelingsgebieden bij het Zuidlaardermeer (Dr) (van der Hut *et al.* 2016), en de Onlanden (Dr). In 2012 zijn daar de dijken van de beken Peizerdiep en Eelderdiep (Dr) doorgegraven, waardoor een laag-dynamisch doorstroombos van ruim 2.500 ha is gecreëerd in wat voorheen laagveenweidegebied was. Al in het eerste broedseizoen na het onder water zetten van het gebied werden hier 33 paar vastgesteld en in latere jaren maximaal 37 paren (van Boekel *et al.* 2017). Natuurlijke voorjaarsinundatie van natuurontwikkelingsgebieden (schaalgraslanden en natte heide heidevelden) in beekdal (Vledder Aa (Dr)) kan tot massale tijdelijke vestigingen leiden (van Dijk 2014). Door natuurontwikkeling in Noordoost-Nederland en afnames in het rivierengebied en in West-Nederland (van der Hut 2018) is het zwaartepunt van de verspreiding verschoven naar het noordoosten van het land (figuur 2).

Figuur 2. Broedverspreiding van het Porseleinhoen in 2017-2019. Weergegeven is het aantal broedparen per atlasblok (5x5 km) (Sovon 2022).

2. Knelpunten en maatregelen

Knelpunten

In tabel 3 zijn de belangrijkste knelpunten genoemd.

Tabel 3. Drukfactoren die een GSvl van het Porseleinhoen als broedvogel in de weg staan. De sterkte van het negatieve effect (impact) is uitgedrukt in hoog (H), matig (M) en laag (L). Tevens is beoordeeld in hoeverre het knelpunt (op termijn) oplosbaar is.

Subcode	Drukfactor	Impact?	Oplosbaar?	Grote regionale verschillen?
FA1	Vermesting (bodem, water), incl. N-depositie (NOx en NH3)	onbekend	deels	ja?
FA11	Klimaat en zeespiegelstijging	onbekend	onbekend	?
FA7	Verdroging (bodem)	H	ja	ja
FA9	Dynamiek oppervlaktewater/ zout water (peilen, getij, inundaties, stroming)	H	deels	ja
FD1	Verstoring door aanwezigheid (recreatie, honden, scheepvaart, vliegbewegingen)	L	ja	nee
FD7	Verlies van leefgebied door inrichtingsprojecten (bebouwing, wegebouw etc.)	L	ja	ja
FD8	Versnippering van leefgebied door inrichtingsprojecten of intensivering van landgebruik	M	deels	ja

- *Vermesting*: leidt tot snellere vegetatiesuccessie waarmee de successie in moerassen kan versnellen. In laagveengebieden in Friesland met een te hoge stikstofvrucht kunnen moerassen daardoor (zonder maatregelen) ongeschikt raken voor het Porseleinhoen (Provincie Fryslân 2023). De impact van stikstofdepositie voor deze soort is onbekend, maar waarschijnlijk niet verwaarloosbaar.
- *Klimaat*: mogelijke effecten van klimaatverandering die van invloed kunnen zijn op de situatie van het Porseleinhoen zijn divers zoals de kwaliteit van het overwinteringsgebied (Afrika), eventuele verdrogingseffecten of de impact van weersextremen. Onduidelijk is echter nog hoe en in welke mate ze de soort gaan beïnvloeden.
- *Verdroging*: dit is veruit het belangrijkste knelpunt waarmee waterpeilbeheer een sleutelfactor vormt om gunstig leefgebied voor het Porseleinhoen te behouden en/of te ontwikkelen. Veel moerasgebieden kampen met verdroging. Dit speelt het meest in laagveenmoerassen (waar kwel een belangrijke rol speelt), maar ook in het rivierengebied (van der Hut *et al.* 2016, van Kleunen *et al.* 2022) en in hoogvenen (Arcadis 2023, Provincie Drenthe 2023). In veel gebieden zijn jonge moerasverlandingsituaties verdwenen door droogte. In het algemeen geldt dat kunstmatig peilbeheer (met stabiele waterpeilen) er toe leidt dat moeras verbost. In rietmoeras is een (natuurlijk) hoog winterpeil essentieel.
- *Dynamiek oppervlaktewater*: het voornaamste knelpunt in de uiterwaarden van de Rijntakken is de afgenomen frequentie van overstromingen van graslanden in het late voorjaar en de zomer (Kurstjens *et al.* 2020). Ook de vegetatie is verre van optimaal. In de uiterwaarden zijn weinig kruidenrijke hooilanden te vinden. Die hebben veelal plaatsgemaakt voor graslanden met dichte soortenarme begroeiing. Daarnaast wordt agrarisch grasland, als gevolg van het uitblijven van zomerinundaties, in toenemende mate omgezet in bouwland (met name maïs). Dergelijke gebieden zijn na een voorjaars-/zomeroverstroming niet geschikt (van Kleunen *et al.* 2017b, 2020). In hoogvenen leidt een verhoogd waterpeil ter bevordering van hoogveenherstel tot een afname van slijkige oevers, en daarmee afname van foerageerhabitat voor het Porseleinhoen (Provincie Drenthe 2023).
- *Verstoring door aanwezigheid*: het Porseleinhoen wordt ingeschat als ‘matig verstoringgevoelig’ omdat deze zich tussen de vegetatie verbergt (Krijgsveld *et al.* 2008). Verstoring door recreanten kan in kleinere gebieden eerder optreden dan in grotere, met name waar die omgeven worden door wandelroutes. Ten opzichte van voornoemde sturende factoren is de impact van recreatie gering.
- *Verlies van leefgebied*: dit is met name vóór de jaren tachtig een belangrijk knelpunt geweest (Bijlsma *et al.* 2001). Omdat het Porseleinhoen als broedvogels inmiddels vrijwel uitsluitend nog voorkomt in gebieden met een beschermde status (figuur 3), mag worden verwacht dat areaalverlies van bezet leefgebied niet of nauwelijks voorkomt. Zie ook dynamiek oppervlaktewater.
- *Versnippering van leefgebied*: op weinig plaatsen zijn er grote oppervlaktes aaneengesloten moerasgebied te vinden. Het gaat vaak om snippers van enkel hectares of minder, vaak omgeven door grasland of bouwland met een agrarische bestemming. Dit is ook te zien op de Natura 2000-

leefgebiedenkaart (Sierdsema *et al.* 2016). Bij zenderonderzoek uitgevoerd in het Houtwiel (Friesland) werden bij twee Porseleinhoenders een activiteitsgebied van 450 en 540 m² vastgesteld (van der Hut *et al.* 2016), maar dat betekent niet dat Porseleinhoentjes aan kleine moerasgebieden gebonden zijn. In de meeste moerassen bevindt slechts een klein deel van het moeras zich in het verlandingsstadium dat geschikt voor deze soort is. De minimaal benodigde oppervlakte moerasgebied voor de regelmatige aanwezigheid van broedende Porseleinhoentjes ligt volgens van der Hut (2003) tussen 10-20 ha.

Beheer en herstel-/verbetermaatregelen

- Moerasgebieden kunnen geschikt worden gehouden of weer geschikt worden gemaakt door het tegengaan van de verdroging en het kort en open houden van de moerasvegetatie. In rietmoeras is een (natuurlijk) hoog winterpeil essentieel en in het voorjaar een peil van 5-20 cm boven maaiveld. Verouderde (verruigde) rietvegetaties kunnen afgeplagd worden. Jonge rietvegetaties dienen jaarlijks of tweejaarlijks gemaaid te worden.
- Het Porseleinhoen kan relatief eenvoudig profiteren van natuurherstel en -ontwikkeling, indien dit resulteert in (permanent) ondiepe plassen met modderige oeverzones en moerasvegetatie. Voor optimaal habitat geeft van der Hut (2003) de volgende richtlijnen:
 - de minimale oppervlakte aaneengesloten moerasgebied bedraagt 10-20 ha;
 - moerasvegetaties beslaan een oppervlak van minimaal 4-8 ha, waarin aaneengesloten moerasvegetatie over een afstand van minimaal 51-100 m voorkomt;
 - lage moerasvegetaties en grazige vegetaties met een hoogte van 0,5-1 m in het voorjaar (april-juni) beslaan een oppervlak van minimaal 2-4 ha en komen aaneengesloten voor over een afstand van minimaal 51-100 m;
 - minimaal 2-4 ha moerasvegetatie of grazige vegetatie (aaneengesloten) staat permanent of periodiek in ondiep water;
 - minimaal 2-4 ha moerasvegetatie of grazige vegetatie (aaneengesloten) wordt jaarlijks gemaaid.
- In de uiterwaarden kan leefgebied voor het Porseleinhoen worden gecreëerd door te zorgen voor een minder snelle afvoer van in geulen achterblijvend water. Hierdoor ontstaan ondiep overstromde kruidenvegetaties die voor het Porseleinhoen geschikt zijn. Daarnaast kunnen overstromingsvlaktes gecreëerd/hersteld worden. Dit dient bij voorkeur in reliëfrijke agrarische gebieden/ natuurgebieden met grasland te worden gedaan, zoals kronkelwaarden. Beekmondingen, zoals te vinden aan de IJssel of Neder-Rijn zouden ook mogelijkheden kunnen bieden voor vernattingsmaatregelen. Belangrijk is de aanwezigheid van kruidenrijk grasland in die overstromingsvlaktes, bij voorkeur bij permanente natte hoeken met moerasvegetatie van zeggen, biezen en liesgras, bijvoorbeeld grenzend aan bestaande permanente moerasgebieden. Voor het Porseleinhoen is het belangrijk dat de overstroming plaatsvindt in het late voorjaar en de vroege zomer (eind mei – juli), waarbij er ondiep water blijft staan (van Kleunen *et al.* 2022, Arcadis 2023).

Regionale verschillen

Zoals hiervoor aangegeven vergt herstel van leefgebieden in het rivierengebied een andere aanpak dan in andere (potentiële) leefgebieden. Hierbij speelt dat in het Natura 2000-gebied Rijntakken, dat een belangrijk deel van het rivierengebied beslaat, veel maatregelen nodig zijn om het instandhoudingsdoel (leefgebied in een kwaliteit en omvang van 40 paren) te halen. Gemiddeld over 2015-2020 waren in dit gebied slechts 12 paren aanwezig.

Relevante ontwikkelingen op het vlak van beleid en beheer

- In potentie zouden projecten die in het kader van de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW) worden uitgevoerd, kunnen leiden tot een toename of kwaliteitsverbetering van leefgebied. Zo worden in het programma Integraal Riviermanagement PAGW-maatregelen op ruim 28.000 ha voorzien, waarmee de oppervlakte duurzaam beschikbaar broedhabitat kan toenemen. Deze projecten zijn nog niet in het stadium dat de potenties nader beoordeeld kunnen worden. In het concept Natuurwinstplan IJsselmeergebied wordt mede ingezet op broedvogels “van moerasranden” (Veraart *et al.* 2022).
- In het Natura 2000-gebied Rijntakken zijn recent maatregelen ontwikkeld om de omvang en kwaliteit van het leefgebied van het Porseleinhoen te bevorderen.
- Via verschillende projecten is de kwaliteit van (riet)moerassen recent in de Alde Feanen verbeterd, hiermee lijkt het broedhabitat van het Porseleinhoen te zijn vergroot (Provincie Fryslân 2023).

Ontwikkelingen op biogeografische schaal

De afgelopen 25 jaar is het broedareaal in Europa noordwaarts opgeschoven, waarbij een relatie met klimaatverandering wordt verondersteld (Keller *et al.* 2020). De populatie als geheel lijkt ook af te nemen als gevolg verdroging en de daarmee verbonden aantasting van moerasgebieden en wetlands.

Kennisleemtes

De gevoeligheid van het leefgebied van het Porseleinhoen voor stikstof is onduidelijk, wat mogelijk knelt in stikstofgevoelige en (naderend) overbelaste kerngebieden waaronder Friese laagveenmoerassen.

Beoordeling haalbaarheid populatieomvang in 2050

In de periode 2015-2020 bevond de gemiddelde populatieomvang van het Porseleinhoen zich iets onder het niveau waarbij gesproken kan worden van een GSvI (220 resp. 225 broedparen). In 2021 en 2022 waren er naar schatting respectievelijk zo'n 220-280 paren en 120-160 paren aanwezig (Boele *et al.* 2023), wat laat zien dat de gunstige staat in sommige jaren al binnen bereik ligt. Het voorkomen kan echter jaarlijks sterk wisselen, afhankelijk van de waterstanden en het daardoor ontstaan of verdwijnen van nieuwe broedplekken. De korte termijntrend laat nog steeds een matige afname zien. Tegelijkertijd is het Porseleinhoen een pioniersoort die geschikte broedgebieden snel kan vinden, terwijl het creëren van gunstige omstandigheden niet als heel ingewikkeld beoordeeld moet worden. Het Porseleinhoen is een kortlevende soort waarbij groeicijfers van 5-10% als uitgangspunt kunnen dienen. In jaren met gunstige omstandigheden kunnen de aantallen tijdelijk explosief toenemen waarbij groeicijfers van 5-10% mogelijk zijn. De inschatting is dat - mits maatregelen tijdig en op voldoende schaal worden genomen - een jaarlijkse groei van 5% mogelijk is (Vogel *et al.* 2024). Een groei van deze orde van grootte zou volstaan voor een gunstige staat in 2050.

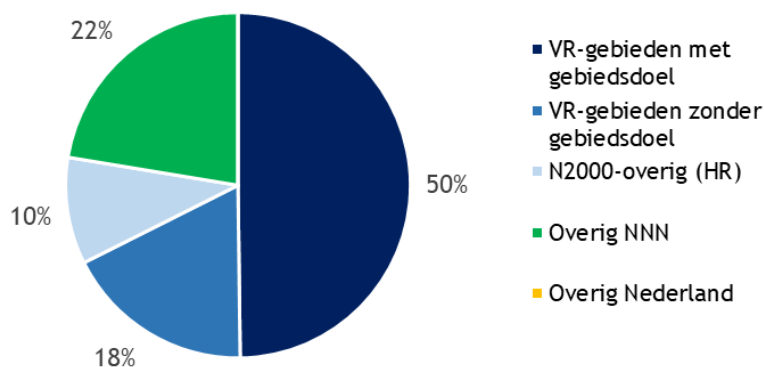
3. Advies landelijk doel

Het advies is om het landelijke doel voor 2050 op 225 paren te stellen, overeenkomstig de omvang waarbij de soort duurzaam in het leefgebied kan voortbestaan.

IV. Regionale opgave

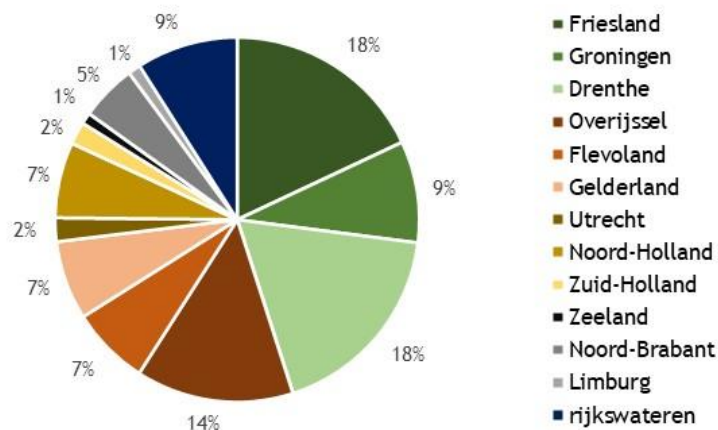
1. Actueel voorkomen

Ruim driekwart van de broedpopulatie van het Porseleinhoen bevindt zich binnen het Natura 2000-netwerk (figuur 3). In de Natura 2000-gebieden met een instandhoudingsdoel voor deze soort komt ongeveer de helft van de landelijke populatie voor.

Figuur 3. Aanwezigheid in de afgelopen zes jaar (2015-2020) in onder de Vogelrichtlijn aangewezen Natura 2000-gebieden met een instandhoudingsdoel voor het Porseleinhoen als broedvogel, de overige vogelrichtlijngebieden, overige Natura 2000-gebieden (habitatrichtlijngebieden), overig Natuurnetwerk Nederland (NNN) en overig Nederland (buiten N2000/NNN).

In figuur 4 wordt de verdeling gepresenteerd over de provincies en de rijkswateren. Het provincie-aandeel is exclusief rijkswateren, de aantallen in het rivierengebied worden wel aan de provincies toegekend. Voor deze indeling is gekozen omdat provincies en RWS (rijkswateren) de voortouwnemers voor de beheerplannen zijn. De vier noordoostelijke provincies (Drenthe, Groningen, Friesland, Overijssel) herbergen gemiddeld over 2015-2020 ongeveer 60% van het aantal broedparen.

Figuur 4. Aanzet van het Porseleinhoen als broedvogel in de afgelopen zes jaar (2015-2020) per provincie (exclusief rijkswateren) en in de rijkswateren. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS.

De belangrijkste concentraties bevindt zich in het Zuidlaardermeergebied (tabel 4). De aantallen fluctueren echter sterk tussen de jaren. Zo werden in 2019 (overigens een mager jaar) in De Wieden na drie jaar zonder Porseleinhoentjes ineens weer 6 paren vastgesteld, terwijl het aantal roepende vogels in natuurontwikkelingsgebied Dannemeer (Gr) terugviel van 12 in 2018 naar 4 in 2019 (Boele *et al.* 2021).

Tabel 4. De belangrijkste broedgebieden van het Porseleinhoen in de periode 2015-2020 alsmede overige Natura 2000-gebieden met een instandhoudingsdoel (IHD) voor deze soort. Het procentueel aandeel in de Nederlandse broedpopulatie is indicatief weergegeven. VR* = (mede) onder de Vogelrichtlijn aangewezen als Natura 2000-gebied met een instandhoudingsdoel voor het Porseleinhoen als broedvogel, HR = in het kader van de Habitatrichtlijn aangewezen als Natura 2000-gebied (indien >5%), NNN = Natuurnetwerk Nederland (indien >5%), overig = overig Nederland, rw = rijkswateren (voortouwnemer RWS), IHD = huidig instandhoudingsdoel, - = geen IHD.

Gebied	Status	Regio	Aantal (paren)	Aandeel in NL	IHD (paren)
Zuidlaardermeergebied	VR*	Gr	25	11%	15
Rijntakken	VR*/HR	Gl	12	6%	40
Oostvaardersplassen	VR*	Fl	11	5%	40
Onlanden-Peizermaden	NNN	Gr	11	5%	-
Leekstermeergebied	VR*	Dr	7	3%	2
Biesbosch	VR*/HR	NB	6	3%	9
Harderbroek	NNN/overig	Fl	4	2%	-
Fochteloërveen	VR*/HR	Dr	4	2%	20
Dannemeer	NNN/overig	Gr	3	2%	-
Lieftinghsbroek	HR	Gr	3	1%	-
Oostelijke Vechtplassen	VR*/HR	NH	3	1%	8
De Wieden	VR*/HR	Ov	3	1%	19
Lauwersmeer	VR*	Gr	3	1%	15
Groote Peel	VR*/HR	NB	3	1%	5
IJsselmeer	VR*/HR	rw	2	1%	18
Duinen Vlieland	VR*/HR	Fr	2	1%	4
Zwarte Meer	VR*/HR	rw	1	<1%	7
Bargerveen	VR*/HR	Dr	1	<1%	15
Sneekermeergebied	VR*	Fr	1	<1%	2
Weerribben	VR*/HR	Ov	1	<1%	30

Gebied	Status	Regio	Aantal (paren)	Aandeel in NL	IHD (paren)
Boezems Kinderdijk	VR*	ZH	1	<1%	1
Duinen Ameland	VR*/HR	Fr	1	<1%	2
Alde Feanen	VR*/HR	Fr	1	<1%	15
Zouweboezem	VR*/HR	Ut	<1	<1%	5
Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving	VR*/HR	Fr	0	0%	1
Groote Wielen	VR*/HR	Fr	0	0%	4
Ketelmeer & Vossemeer	VR*	rw	0	0%	4
Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht	VR*/HR	Ov	0	0%	10

2. Advies voor regionale opgave voor 2050

Het voorgestelde landelijke doel voor 2050 vormt het uitgangspunt voor de regionale opgaves. De opgave wordt verdeeld naar rato van het aandeel van de regio in de landelijke populatie, tenzij er redenen zijn om daar gemotiveerd van af te wijken. Dat kan door verschillen in regionale trends (makkelijker te realiseren in regio's waar de soort het beter doet), verschil in areaal potentieel leefgebied en/of de nabijheid van bronpopulaties voor herstel. Bij het Porseleinhoen liggen er relatief veel potenties bij het rivierenland, maar dit gebied is verdeeld over vier regio's. Om pragmatische redenen ligt het dus voor de hand om de resterende opgave te verdelen naar rato van het huidige aandeel van die regio in de landelijke populatie (tabel 5).

Tabel 5. Voorstel voor opgave (aantal paren) per regio (rijkswateren en provincies exclusief aandeel rijkswateren) van de populatie van het Porseleinhoen als broedvogel voor 2050. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS. Tevens weergegeven zijn de huidige populatieomvang, het procentueel aandeel in de Nederlandse broedpopulatie en de korte termijntrend. De trend heeft betrekking op de provincies inclusief de rijkswateren. De verdeling van het huidige aantal paren over de regio's is als vertrekpunt gehanteerd voor de regionale opgaves. ? = onvoldoende gegevens beschikbaar voor trendanalyse, n.b. = niet bepaald. Bij een onzekere trend is geen betrouwbare trendclassificatie mogelijk.

Regio	Huidige populatie (2014/15-2019/20)	Landelijk aandeel regio (2014/15-2019/20)	Trend (2008/09-2019/20)	Voorstel regionale opgave 2050
Friesland	40	18%	matige afname	41
Drenthe	40	18%	onzeker	41
Overijssel	30	14%	?	31
Groningen	20	9%	?	21
rijkswateren	20	9%	n.b.	21
Flevoland	15	7%	onzeker	16
Gelderland	15	7%	?	15
Noord-Holland	15	7%	?	15
Noord-Brabant	10	5%	?	10
Utrecht	5	2%	?	5
Zuid-Holland	5	2%	?	5
Zeeland	2	1%	?	2
Limburg	2	1%	?	2
Landelijk	220	100%	matige afname	225

V. Prioritering

Er is voor zover geen conflict met doelen voor habitattypen of leefgebieden van soorten. De opgave om het instandhoudingsdoel in Natura 2000-gebied Rijntakken te halen (omvang en kwaliteit leefgebied voor 40 paren, nu gemiddeld 12 paren) is een aandachtspunt omdat de potenties daarvoor aanwezig zijn, waarmee een belangrijke stap gezet kan worden om de landelijke opgave te realiseren.

Literatuur

- ARCADIS. 2023. Natuurdoelanalyse 140 Groote Peel, Provincie Noord-Brabant. Versie 28 februari 2023.
- BEEMSTER N. 1997. Dynamisch waterpeil in de Oostvaardersplassen, effecten op broedvogels in relatie tot de vegetatieontwikkeling. Flevovericht nr. 400. Directoraat-Generaal Rijkswaterstaat, Directie IJsselmeergebied, Lelystad.
- VAN BOEKEL W., BLAAUW R., DE BRUIN J., OOSTERHUIS R. & ZOER B. 2017. Natuurgebied de Onlanden, vijf jaar na de vloed. *De Levende Natuur* 118: 6-13.
- BOELE A., VAN BRUGGEN J., HUSTINGS F., VAN KLEUNEN A., KOFFIJBERG K., VERGEER J.W. & VAN DER MELJ T. 2021. Broedvogels in Nederland in 2019. Sovon-rapport 2021/02. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- BIJLSMA R.G., HUSTINGS F. & CAMPHUYSEN C.J. 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- VAN DIJK A.J. 2014. Influx van Porseleinhoenen *Porzana* in het Drents-Friese Wold in mei-juni 2014. *Drentse Vogels* 28: 47-53.
- VAN DER HUT R.G.M. 2003. Terreinkeus van porseleinhoen, snor en baardman in Nederlandse moerasgebieden. Rapportnummer 02-157, Bureau Waardenburg bv, Culemborg.
- VAN DER HUT R., DIJKSHOORN D., HOOYMANS J., HYLKEMA J. & VAN DE KAMP J. 2016. Porseleinhoenen peilen: roepactiviteit en habitatkeuze in een Fries laagveengebied. *Limosa* 89: 97-107.
- VAN DER HUT R. 2018. Porseleinhoen *Porzana porzana*. Pp. 226 in: Sovon Vogelonderzoek Nederland. 2018. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- KELLER V., HERRANDO S., VOŘÍŠEK P., FRANCH M., KIPSON M., MILANESI P., MARTÍ D., ANTON M., KLVAŇOVÁ A., KALYAKIN M. V., BAUER H.-G. & FOPPEN R.P.B. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona.
- VAN KLEUNEN A., VAN ROOMEN M., JANSSEN J.A.M., KUITERS A.T., VAN WINDEN E., BOELE A., SCHMIDT A.M. & VAN VREESWIJK T. 2017a. Advies over correcties en bijstellingen van Natura 2000-doelen; Achtergronddocument bij het rapport Advies over de Natura 2000 doelensystematiek en Natura 2000-doelen. Rapport 2779C. Sovon-rapport 2016/27. Wageningen Environmental Research, Wageningen.
- VAN KLEUNEN A., FOPPEN R. & VAN TURNHOUT C. 2017b. Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels 2016 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Sovon-rapport 2017/34. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VAN KLEUNEN A., VAN ROOMEN M., VAN DER WINDEN E., BOELE A., KAMPICHLER C., ZOETEBIER D., SIERDSEMA H. & VAN TURNHOUT C. 2020. Vogelrichtlijnrapportage 2013-2018 van Nederland – status en trends van soorten. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & milieu. WOT-technical report 172.
- VAN KLEUNEN A., SIERDSEMA H. & KAMPICHLER C. 2022. Herstelplan leefgebied Porseleinhoen en Watersnip in Natura 2000-gebied Rijntakken. Sovon-rapport 2021/19. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- KRIJGSVELD K.L., SMITS R.R. & VAN DER WINDEN J.R. 2008. Verstoringsgevoeligheid van vogels. Update literatuurstudie naar de reactie van vogels op recreatie. Rapport nr. 08-173. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- KURSTJENS G., NIJSSEN M., VAN WINDEN A., DORENBOSCH M., MOLLER PILLOT H., VAN TURNHOUT C. & VELDT P. 2020. Natte overstromingsvlakten in het rivierengebied. Ecologisch functioneren en ontwikkelkansen, rapport 2020/OBN237-RI. VBNE, Driebergen.
- MINISTERIE VAN LNV. 2006. Natura 2000 doelendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- OSIECK E.R. & HUSTINGS F. 1994. Rode Lijst van bedreigde soorten en blauwe lijst van belangrijke soorten in Nederland. Tech. Rapport 12. Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- PROVINCIE DRENTHE. 2023. Concept Natuurdoelanalyse Fochtelooërveen. Concept 1 juli 2023.
- PROVINCIE FRYSLÂN. 2023. Natuurdoelanalyse Alde Feanen. Concept juni 2023, opgesteld door Opgave Groen, Provincie Fryslân.
- SIERDSEMA H., VAN KLEUNEN A., VAN DEN BREMER L., SPARRIUS L., SMIT J., GMELIG MEYLING A., TERMAAT T., KRANENBARG J., HOLLANDER H., ZOLLINGER R. & STAHL J. 2016. Leefgebiedenkaarten van de Natura 2000-gebieden en PAS-gebieden. Sovon-rapport 2016/21. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- SOVON. 1987. Atlas van de Nederlandse vogels. SOVON, Arnhem.
- VERAART J., DE LEEUW J., LANSBERGEN R. & VAN DONK S. 2022. Memo Natuurwinstplan en het IJsselmeergebied. Wageningen University & reseach. *In prep.*

VOGEL R., FOPPEN R., VAN DEN BREMER L., VAN TURNHOUT C.A.M. & VAN ROOMEN M. 2021. Methodiek voor de bepaling van de staat van instandhouding van vogels. Sovon-rapport 2021/26. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

VOGEL R., FOPPEN R. & VAN DEN BREMER L. 2024. Inschatting van het haalbare populatieherstel in 2023-2050 van vogelsoorten met een ongunstige staat van instandhouding. Sovon-rapport 2024/49. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Geraadpleegde websites

SOVON VOGELONDERZOEK NEDERLAND. 2022. Porseleinhoen. <https://stats.sovon.nl/stats/soort/4080>. Geraadpleegd op 18/02/2022.